

(5)

5. Moderna, modernita, modernizace: modernizační procesy v teorii a praxi

Kulturní dějiny českých a evropských zemí v moderní době

Kulturní dějiny českých a evropských zemí v moderní době

- 1. Zrození občana: proměna státu a společnosti v českých zemích a Evropě (cca 1780-1918)
- 2. Staré a moderní: Historizace vědomí v Evropě od druhé poloviny 18. století
- 3. Sekularizace a odkouzlení světa: Proměny náboženství a církví v českých zemích a Evropě (cca 1780-1918)
- 4. Moderní svět a jeho nové elity: vzestup měšťanstva 19. století
- 5. **Moderna, modernita, modernizace: modernizační procesy v teorii a praxi**

Pojem modernizace

- z lat. *modo* – „právě teď“
  - modernus (současný), moderna
  - v názvu odborné knihy poprvé 1958
- „předmoderna“ – cca do 1500
  - „raná moderna“ cca 1500 až 18. století (raný novověk)
    - izolované a ještě zvrtné
    - raně kapitalistické struktury
    - knihtisk
    - první posun v alfabetizaci
    - disciplinace
    - konfesionalizace
    - poznání světa
  - „vrcholná moderna“ – „dlouhé 19. století“
    - hospodářská „revoluce“
    - politická „revoluce“
    - „revoluce“ ve vzdělávání

Dichotomický model procesu modernizace podle Hanse-Ulricha Wehlera I

Abeceda dichotomického modelu modernizace		
	Tradiční společnost	Moderní společnost
alfabetismus	nízký	vysoký
délka života	nízká	vysoká
diferenciace důchodů	nízká s vysokými rozdíly	vysoká s tendencí vyrovnávání
empatie	nízká	vysoká
kontrola sociální	bezprostřední, osobní	nepřímá, byrokratizovaná
mobilita	nízká	vysoká
funkce	difusní	specifické
hnutí sociální	stabilní	mobilní
hodnoty	partikulární	universální
hospodářství	agrární způsob obživy	průmyslový způsob obživy
jednání	vnitřně řízené	řízené z vnějšku
komunikace	osobní	mediální
konflikty	otevřené, disruptivní	institucionalizované, zevrubné

Dichotomický model procesu modernizace podle Hanse-Ulricha Wehlera II

náboženství	dogmatické, podpora státu	sekularizované, odluka církve
normy	konzistentní	nekonzistentní
organizační stupeň	nízký, neformalizovaný	vyšší, formalizovaný
osídlení	vesnické	městské
participace politická	nízká	vyšší
právo	náboženské, osobní	abstraktní, smluvní
povolání	jednoduché, stabilní	diferencované, měnící se
produktivita	nízká	vyšší
rekrutace pozic	uzavřená, připsaná	otevřená, nabytá
role	všeobecné	specializované
sociální diferenciaci	nízká	vyšší
sociální struktura	homogenní, stabilní	heterogenní, vysoká mobilita
stratifikace	stavovská komunita	rovnostářská, založená na povolání
technika	nízká	vyšší
vláda	lokální, personální	centralizovaná, anonymní
životní očekávání	nízká	vyšší

Dichotomický
model procesu
modernizace podle
Hanse-Ulricha
Wehlera

Sektor	Tradiční společnost	Moderní společnost
socio-ekonomický	venkovský	urbanizovaný
kulturní	analfabetismus	elementární vzdělání
komunikační	orální systémy	zprostředkované systémy
politický	system jmenování	system volební

Modernizační subprocesy

Podle H.-U. Wehlera se modernizační proces prosazoval modernizačními subprocesy:

- 1. hospodářský růst
- 2. strukturální diferenciacce
- 3. proměna hodnotových systémů
- 4. mobilizace
- 5. participace
- 6. institucionalizace konfliktů

Exkurz: Umělecká moderna

- Krize historismu koncem 19. a začátkem 20. století
- moderna přechodovým stádiem mezi uměním 19. století a avantgardou

Manifest České moderny

- vyšel 1895 (Rozhledy)
- představy a požadavky nové generace umělců
- individualismus v literatuře
- právo na osobité pojetí tvorby
- mj. F. X. Šalda, František Václav Krejčí, Antonín Sova, Otokar Březina, Josef Svatopluk Machar, Vilém Mrštík, Josef Karel Šlejhar
- mladá generace spisovatelů byla bez jednotného uměleckého programu
- jednotícím prvkem rozchod s vládnoucí politikou, nonkonformismus, polemika s politickými představiteli.

- „Sražena typickými reprezentanty starých směrů v jeden šik, přinucena obhajovati své přesvědčení, volnost slova, právo bezohledné kritiky nejprudším a nejvášnivějším bojem, jaký česká literatura vůbec zaznamenává, přijala část mladé generace literární jméno, které s despektem bylo hozeno na ni: Česká Moderna.“
- „(...) míti své přesvědčení, volnost slova, bezohlednost. Kritická činnost jest prací tvůrčí, uměleckou, vědeckou, samostatným literárním žánrem, rovnocenným všem ostatním. Chceme individualitu, chceme ji v kritice, v umění. Umělce chceme, ne echa cizích tónů, ne eklektiky, ne diletanty. Nevážíme si pestrobarevného látání přejatých myšlenek a forem, zřymovaných politických programů, imitací národních písní, veršovaných folkloristických tretek, šedivého fangličkářství, realistické ploché objektivnosti.“

Exkurz: Avantgardní směry

- tvůrčí destrukce (starých forem)
- kubismus, fauvismus, futurismus, symbolismus, expresionismus, dadaismus, surrealismus

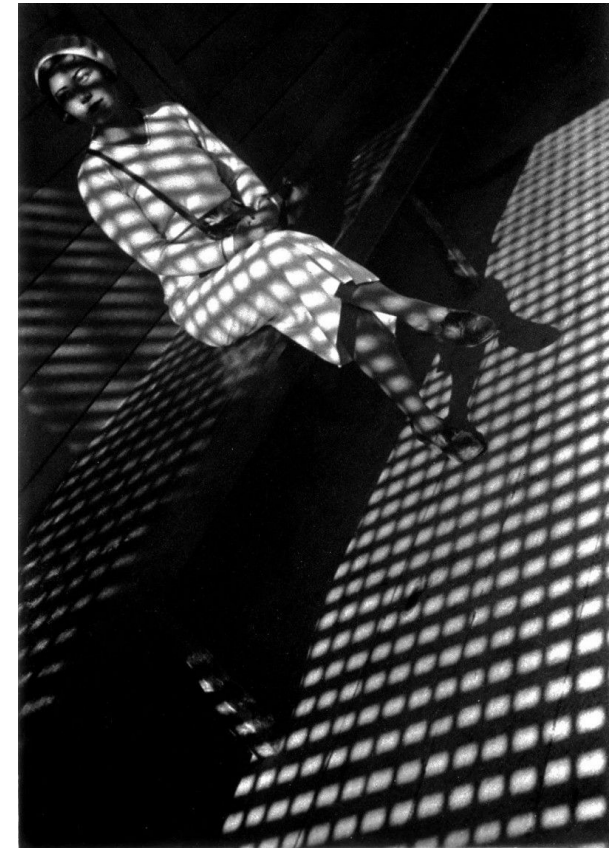
Pablo Picasso: Dívka s mandolínou
(1910)

Exkurz: umělecká
moderna a
avantgarda

Fotografie éry historismu
(pozdní 19. století)

Avantgardní fotografie:
Alexander Rodčenko (30. léta 20.
století)

Konec moderny nezřetelný

Závěr 20. století a současnost:

- pozdní moderna
- postmoderna
- radikalizovaná moderna
- tekutá modernita

Z. Baumann: Tekutá modernita:

- „Kapaliny se pohybují snadno. „Tečou“, „plynou“, „proudí“, „prosakují“; a na rozdíl od pevných látek je není snadné zastavit – obtékají překážky v cestě, jiné rozpouštějí nebo odnášejí s sebou, další prosáknou skrz ně. Mimořádná pohyblivost tekutin je tím, co je spojuje s představou „lehkosti“. (...) To jsou některé z důvodů, proč lze „kapalnost“ či „tekutost“ považovat za vhodné metafory pro zachycení povahy současné, v mnohém ohledu originální fáze dějin modernosti.“

Moderna, modernita,
modernizace: modernizační
procesy v teorii a praxi

Literatura

ZÁKLADNÍ

- MYŠKA Milan: Modernizace jako teoretický problém, in: Rakouské Slezsko v procesu modernizace 1742-1914. Ostrava 2020, s. 25-37.
- WEHLER Hans-Ulrich: Modernisierungstheorie und Geschichte. Göttingen 1975.

DOPORUČENÁ

- BAUMANN Zygmunt: Tekutá modernita. Praha 2020.
- LOEWENSTEIN Bedřich: Víra v pokrok. Dějiny jedné evropské ideje. Praha 2009.
- FREIMANOVÁ Milena (red.): Povědomí tradice v novodobé české kultuře. Praha 1988.